

УПА: Сторінки правди та мужності

**Ми боремось не тому,
що ненавидимо тих, хто знаходиться перед нами,
а тому, що любимо тих, хто у нас за спиною**

Роман Шухевич

Рекомендаційний список літератури

Українська повстанська армія (УПА) – військово-політичне формування, що діяло на території України в 1942—1960 роках.

Метою створення УПА було об'єднання розрізнених збройних груп націоналістів під керівництвом ОУН(б). Головним завданням УПА було — створення національної української армії для відновлення незалежної Української держави і підготовку повстання після того, як комуністичний СРСР і нацистська Німеччина виснажать одне одного у кровопролитній війні.

УПА виступала за створення самостійної соборної Української держави, яка мала включати в себе всі етнічні українські землі.

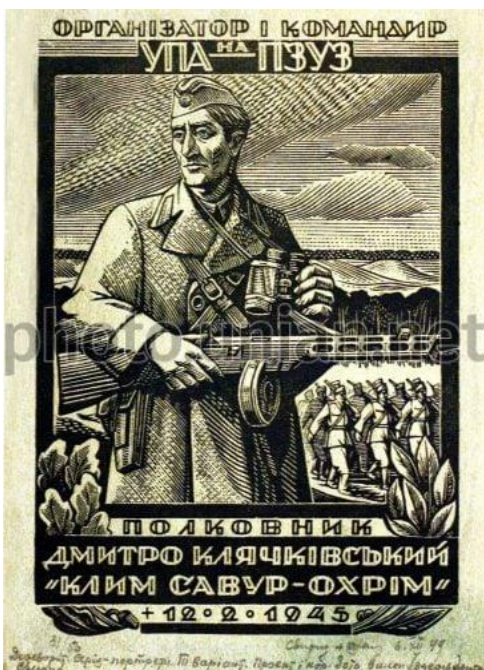
Часом заснування вважають 14 жовтня 1942 року, а одним із останніх боїв УПА

з військами НКВС був бій із метою заблокувати радянські військові колони до Угорщини для придушення антикомуністичного повстання 1956 року.

Збройні зіткнення спецслужб із поодинокими вояками відбувалися і після 1960 року. А останній відомий на сьогодні бій українського націоналіста з опергрупою

стався 1967-го біля села Рукомиш у Буцацькому районі на Тернопільщині. Там загинув повстанець Юрій Михайлецький, котрий майже 20 років переховувався у криївці-печері. Окремим повстанцям (Іллі Оберишину на псевдо Кобзар та Ярославу Галуцаку) вдалося укриватися від комуністичного режиму ще довше і вийти з підпілля у 1991 році, коли Україна відновила незалежність.

Із травня по листопад 1943 року головним командиром УПА був Дмитро Клячківський, з 1944 по 1950 рік — Роман Шухевич, з 1950 по 1954 рік — Василь Кук.

Для УПА була характерна партизанська тактика, все озброєння було трофейним — німецьким, радянським, угорським та австрійським (ще з Першої

світової війни). Окрім українців, у складі УПА воювали євреї, росіяни та бійці інших національностей.

УПА воювала на два фронти — проти нацистської Німеччини і згодом проти радянської влади, а діяльність УПА визнавали антинімецьким повстанням німецькі окупаційні керівники, зокрема Еріх Кох. Напади частин УПА на німецькі військові підрозділи, як випливає з німецьких документів, тривали до серпня 1944 року, про збройний конфлікт німців і УПА свідчать і звіти радянських партизанів.

Українська повстанська армія вважала себе фундаментом збройних сил Української Самостійної Соборної Держави і тому структурувалася за зразком регулярних армій. Організаційна структура УПА була проста, але водночас достатньо гнучка, щоб можна було ефективно розподіляти людські та матеріальні ресурси. УПА поділялася на групи (їх було три), а ті, своєю чергою, на округи.

Основною ж тактичною одиницею була сотня. Із сотень утворювалися курені по 300–800 осіб. Під час складних операцій сотні діяли в складі куренів. Іноді курені формували оперативну групу для здійснення масштабних окремих завдань.

Сотня складалася з трьох чот, до складу яких входили три (інколи чотири) рої. Рій у вишколених бойових сотнях налічував 10–12 вояків, озброєних одним легким кулеметом, двома-трьома автоматами та рушницями.

З 1944 року збройна боротьба УПА охопила Надсяння та Холмщину. Таким чином було завершено формування територіальної структури УПА, яка діяла на території сучасних Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської, Черкаської, Хмельницької, Вінницької, Тернопільської, Івано-Франківської, Львівської, Закарпатської областей, східних землях Підкарпатського та Люблінського воєводств Польщі.

Практично кожен вояк УПА обов'язково проходив вишкіл із конспірації. Навчалися за різними посібниками (польськими, російськими дореволюційними). Підпільну методику виклав останній Головний командувач УПА Василь Кук у підручнику із завуальованою назвою «Пашні буряки». Він докладно пояснив, якими методами слід діяти, щоби не викрити себе, як переховуватися, шифрувати записки, передавати інформацію, налагоджувати і реалізовувати зв'язки.

Умовам підпільної боротьби відповідало також житло і господарські приміщення повстанців. Ці споруди називалися криївками. Припускають, що за час існування УПА їх було споруджено до 10 тисяч. Розміщали як у лісі (переважно під землею), так і в сільських хатах. Місце обирали вигідне з точки зору маскування. Важливо, щоб звідти був підхід до населених пунктів. Неподалік обов'язково — доступ до води. Були різні види схованок: для зимування, де воїни залишалися на

холодну пору, шпиталі, зброярні, склади для їжі. Повстанське життя у криївці не було простим. Упівці жили там місяцями. Подекуди, разом зимували чоловіки та жінки, що ускладнювало побут. Психологічно людям було важко перебувати в замкненому просторі. Через підвищену вологість і недоліки гігієни часто хворіли, після зими виходили кволими.

Завдяки такій системі самозбереження УПА як збройне підпілля змогла існувати і протистояти окупаційному режиму до середини 1950-х років.

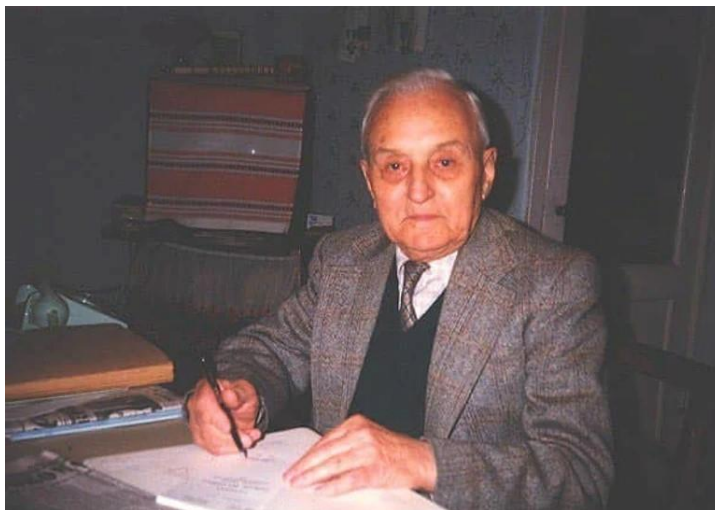
Останнім головним провідником УПА став генерал-хорунжий Василь Кук (з 1950-го, від смерті Шухевича, до 1954 року). Народився у селянській родині. Двох його братів через націоналістичну діяльність стратила польська влада. Радянська — засудила всіх членів родини до ув'язнення та позбавила майна. Як і Шухевич, Василь Кук був пластуном. Вивчав юриспруденцію у Люблінському католицькому університеті. Там і познайомився зі Степаном Бандерою.

У 40-х роках пліч-о-пліч працював з Романом Шухевичем. У квітні 1944 року керував найбільшим боєм УПА — під Гурбами, на Рівненщині. Після смерті Шухевича очолив армію.

То були часи демобілізації УПА, військо переходило у збройне підпілля і головно мало за мету захист українців від репресій та популяризацію національно-визвольної ідеї. Кук був ідеальним для підпільної роботи: навіть чекісти зауважували його надзвичайні здібності підпільника, хитрість та невловимість.

У травні 1954 року його спіймали у полон — разом з дружиною командира здав подвійний агент, зв'язковий Юрко. Лідера ОУН такого високого рівня, який потрапив живим у полон, КДБ ще не мало. 6 років допитів у тюрмах Києва й Москви не дали результатів. Панувала хрущовська відлига, тож розстріляти генерала не могли.

У 1960 році Василь Кук і його дружина були помилувані та звільнені від кримінальної відповідальності. Все життя вони перебували під пильним наглядом КДБ.

Василь Кук — єдиний з вищого командування УПА, кому судилося побачити вільну та незалежну Україну. Останній провідник УПА прожив дуже довге життя і

помер у 2007 році у Києві. Він до останніх днів зберігав ясну пам'ять і світлий розум, писав книжки, мав зустрічі з молоддю в університетах.

**«Пам'ятайте, що України самостійної нам ніхто не дасть,
ми можемо тільки самі здобути волю України...»**

*Іван Климів, крайовий провідник ОУН
на Північно-Західних українських землях*

Джерела:

<https://www.radiosvoboda.org/a/30667647.html>

<https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/ukrayinska-povstanska-armiya>

<https://life.pravda.com.ua/society/dobirka-knig-ta-cikavih-faktiv-pro-upa-310833/>

Література

1. Андрушків, Б. Незабутий біль : Славним борцям за незалежність України, воїнам УПА та людям які жили в цей період, присвячується / Б. Андрушків. — Тернопіль : Мальви, 1994. — 120 с.
2. Гермаківський, І. На чатах волі : безпретензійні штрихи з життя й боротьби підпільників і воїнів ОУН—УПА за незалежну Українську державу / І. Гермаківський. — Тернопіль : Джура, 2001. — 192 с.
3. Гермаківський, І. Нам перелогі орять : штрихи з життя і боротьби членів ОУН — підпільників і воїнів УПА проти окупантів, за незалежну Українську державу. Кн. 2 / І. Гермаківський. — Тернопіль : Лілея, 2002. — 240 с.
4. «Зродились ми великої години...». ОУН і УПА. Бібліотека «Історичної правди» / уклад. В. Кіпіані. — Харків : Віват, 2024. — 304 с.
5. Історія українського війська / І. Крип'якевич [та ін.]. — 2-е вид., допов. — Вінніпег, Канада : Видавець Іван Тиктор, 1953 ; Київ : Панорама, 1991. — 192 с.
6. Киричук, Ю. Історія УПА / Ю. Киричук ; відп. за вип. П. Маленький ; ред. Б. В. Проник. — Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ управління по пресі, 1991. — 68 с.
7. Кліщ, М. Спогади повстанця [Текст] / М. Кліщ. — Тернопіль : Укрмедкнига, 2009. — 166 с.

8. Кук, В. Роман Шухевич. Державний муж і командир легендарної УПА, (загинув 5 березня 1950 р.) / В. Кук. — Київ : Українська Видавнича Спілка, 2005. — 32 с. — (До 55-тої річниці загибелі командира УПА Романа Шухевича).
9. Літопис Української Повстанської Армії / ред. М. Ріпецький. — Торонто ; Львів, 1993. — Т. 23 : Медична опіка в УПА. — 480 с.
10. Марчук, І. Гурби: квітень 1944-го / І. Марчук, О. Тищенко. — Рівне : «Міжнародний поліграфічний центр», «Перспектива», 2002. — 48 с.
11. Орленко Володимир Операція без пострілу / В. Орленко. — 2-е вид., допов. — Київ : Видавництво політичної літератури України, 1983. — 216 с.
12. Полянський, О. Армія нескорених : до 60-річчя УПА / О. Полянський. — Тернопіль : Підручники & посібники, 2002. 48 с. — (Нариси з історії українського національно-визвольного руху).
13. Потікевич-Заболотна, М. Нам дуже треба жити : спогади, вірші-пісні медсестри УПА і політв'язня / М. Потікевич-Заболотна. — Тернопіль : Лілея, 1996. — 135 с.
14. Савчин, («Марічка») М. Тисяча доріг : спогади з англійським резюме / М. Савчин («Марічка»). — Львів-Торонто : Спільне українсько-канадське підприємство «Літопис УПА», 1995. — 598 с. — (Літопис УПА ; т. 28).
15. Скільський, Д. Звитязці незборимої нації. Коломийська і Буковинська округи ОУН—УПА у світлинах / Д. Скільський. — Тернопіль : ТОВ «Новий колір», 2015. — 130 с.

16. Воляннюк, С. Документи і матеріали ОУН і УПА в Державному архіві Тернопільської області / С. Воляннюк // Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка : збірник праць. Т. 11 : Архіви Тернопільщини / відп. ред. М. Андрейчин. — Тернопіль : ТОВ «Тернограф», 2018. — С. 23—39.
17. Заведнюк, В. Ф. Створення перших сотень УПА : [командир УПА на Поліссі та Волині Клим Савура (Дмитро Клячківський)] / В. Ф. Заведнюк // Вони вмирали, їм сурми не грали.. — Тернопіль : Укрмедкнига. — С. 175—176.
18. Заведнюк, В. Ф. Третя воєнна округа УПА «Лисоня» / В. Ф. Заведнюк // Українські герої визвольних змагань (1917—1950). — Тернопіль : Воля, 2004. — С. 445—464.
19. Заплітний, Є. Шляхом великих звершень і сподівань / Є. Заплітний // За

- тебе, краю мій. Національно-визвольний рух на Гримайлівщині в 30—50 роках ХХ століття. — Вид. 2-ге, допов. і перероб. — Тернопіль : Джура, 2012. — С. 55—131.
20. Ковальчук, В. Скільки ж солдатів було в УПА? Секрети розкриває «Клим Савура» / В. Ковальчук // «Зродились ми великої години...». ОУН і УПА. Бібліотека «Історичної правди» / уклад. В. Кіпіані. — Харків : Віват, 2024. — С. 181—187.
21. Лікарі й керівники УЧХ в рядах УПА (біографічні довідки) : Галина Дідик («Анна») // Літопис Української Повстанської Армії / ред. М. Ріпецький. — Торонто ; Львів : Літопис УПА, 1993. — С. 320—321.
22. Олещук, І. Легендарний курінний УПА «Крук» загинув від пострілу в спину : [Іван Климишин — псевдо «Крук»] / І. Олещук // Шлях до прозріння. — Тернопіль : Джура, 2011. — С. 82—83.
23. Панченко, О. Зв'язкова генерала Шухевича. Доля і чин Галини Дидик / О. Панченко // Країна жіночого роду. — Харків : Віват, 2021. — С. 112—122.
24. Москаль, Р. Останній бій підпілля ОУН. Тернопільщина, 1960 рік / Р. Москаль // «Зродились ми великої години...». ОУН і УПА. Бібліотека «Історичної правди» / уклад. В. Кіпіані. — Харків : Віват, 2024. — С. 208—218.
25. Рог, В. Шлях героя : [Дяків, Осип Васильович (провідник ОУН Львівщини, організатор УПА)] / В. Рог // Життя для України. — Київ : Діокор, 2003. — С. 46—48.

26. Бандурка, І. Її любов до Бога та України була вищою за власне життя : [Катерина Зарицька — діячка визвольного руху] / І. Бандурка // Свобода. — 2019. — 6 верес. — С. 3.
27. Віват, І. Легендарний командир УПА «Бистрий» : до 100-річчя з дня народження [Петра Михайловича Хамчука, командира куреня «Сірі вовки»] / І. Віват // Вільне життя плюс. — 2019. — 5 лип. — С. 4 ; 12 лип. — С. 4.
28. Гнатишин, С. Реконструювали повстанську криївку : [побачити, як виглядала криївка воїнів УПА можна в навчально-оздоровчому комплексі «Червона калина» ТНМУ] / С. Гнатишин // Медична академія. — 2021. — 27 жовт. — С. 4.
29. Головка, В. Пам'ятаймо ми їх, пам'ятаймо такими... : [70 років тому поблизу с. Вербівки Монастириського району трагічно загинуло троє повстанців — вояків УПА] / В. Головка // Вільне життя плюс. — 2019. — 11 груд. — С. 4.

- 30.Дзісяк, Я. Згадаймо курінного УПА «Бистрого» : [Петра Хамчука] / Я. Дзісяк // Вільне життя плюс. — 2024. — 19 лип. — С. 2.
- 31.Дяків, О. Допомогла Божа Матір, або Правду забути не можна: три свічі пам'яті : [спогади про УПА на Тернопільщині] / О. Дяків // Літературний Тернопіль. — 2018. — № 1. — С. 130—135.
- 32.Кащак, Т. Дізнавалися про історію створення медичної служби УПА : [студенти ТНМУ відвідали краєзнавчий музей] / Т. Кащак // Медична академія. — 2021. — 23 листоп. — С. 11.
- 33.Коменда, М. УПА: напередодні великих випробувань / М. Коменда // Вільне життя плюс. — 2021. — 22 жовт. — С. 5.
- 34.Олещук, І. Медична праця в таборах Гулагу : [спогади старшого наукового співробітника історико-меморіального музею політичних в'язнів Ігоря Олещука] / І. Олещук // Медична академія. — 2025. — 21 лют. — С. 11 ; 8 берез. — С. 10.
- 35.Рибчак, І. Дмитро Клячківський — один із засновників УПА / І. Рибчак // Свобода. — 2020. — 7 жовт. — С. 4.
- 36.Штангей, В. Українська Мадонна...№ Д-452 : світлій пам'яті Лідії Романчук [в'язню радянських концтаборів, медсестрі УПА] / В. Штангей // Літературний Тернопіль. — 2018. — № 3. — С. 130—133.
- 37.Юхно-Лучка, М. Були виснажені тілом, але незламні духом : зустріч у бібліотеці ТНМУ до 80-річчя УПА: Іван Кліщ — про батька та його книгу «Спогади повстанця» / М. Юхно-Лучка // Медична академія. — 2022. — 13 жовт. — С. 11.

Підготувала Водюк Н. П., 2026 р.